DOI: 10.19195/0137-1150.168.18

Data przesłania artykułu: 15.09.2017

Data akceptacji artykułu: 30.12.2017

RADOSŁAW ŁAZARZ

Akademia Sztuk Teatralnych im. Stanisława Wyspiańskiego w Krakowie, Filia we Wrocławiu,
Polska

Śmierć Jana Husa a początki pamięci kulturowej

Przez prawie dwa wieki 6 lipca rozbrzmiewała w Pradze pieśń *V naději Boží Mistr Jan Hus*, którą społeczności husyckie czciły pamięć zmarłego w Konstancji reformatora. W niniejszym artykule przyjrzę się początkom upamiętniania rocznicy śmierci Husa oraz znaczeniom przypisywanym temu wydarzeniu. Początki swoistego kultu Husa stanowią bowiem równocześnie załączek formowania się pamięci funkcjonalnej (*Funktionsgedächtnis*), czyli zgodnie z myślą Aleidy Assmann pamięci, której aktywne funkcje polegają na aktywnym formowaniu się oraz utrwalaniu tożsamości¹.

Eneasz Sylwiusz Piccolomini² oddaje śmierć mistrzów praskich następująco:

Prior Johannes igni combustus est, Hieronymus postea inviculis habitus, cum respirare nollet, pari suplicio affectus. Pertulerunt ambo constant animo necum et quasi ad epulas invitati ad incendium properarunt, nullam eminentes vocum, que miseri animi facere posset indicium. Ubi ardere coeperunt, hymnum cecinere, quem vix flamma et frager interciperet potuit³.

Naoczny świadek egzekucji Husa, Petr z Mladoňovic, w przeciwieństwie do Piccolominiego, konsekwentnie posługuje się w relacji liczbą pojedynczą. Bar-

¹ A. Assmann, *Przestrzenie pamięci. Formy i przemiany pamięci kulturowej*, przeł. P. Przybyła, [w:] *Pamięć zbiorowa i kulturowa. Współczesna perspektywa niemiecka*, red. M. Saryusz-Wolska, Kraków 2009, s. 129.

² Wybrany na papieża w 1458 roku, przybrał imię Pius II.

³ Eneasz Sylwiusz Piccolomini, *Historia Bohemica*, [w:] *Fontes Rerum Bohemicarum*, t. 7, oprac. J. Emler, Praha [b.r.w.], ks. 2, s. 135. W wolnym tłumaczeniu: „szli w ogień, jakby zaproszeni na ucztę, przy czym nie wydali z siebie żadnego głosu, który mógł na umyśle się odcisnąć i biednym uczynić. Gdy zaś już gorzeli w płomieniach, śpiewali pieśni pobożne, które poprzez płomienie i trzask ognia się niesły” — przeł. R. Ł.

dziej też przykuwa uwagę czytelnika do działań mistrza Jana, przekazując nawet tytuły pieśni religijnych śpiewanych przez Husa podczas egzekucji⁴. U późniejszego Piusa II godne uwagi jest podkreślenie hartu ducha, z jakim umierali Jan Hus i rok po nim Hieronim z Pragi. Zastanawia to ze względu na jego nieprzychylnie stanowisko w kwestii czeskiej reformacji⁵.

Wydarzeniom w Konstancji towarzyszyło napięcie związane zarówno z atmosferą sporów toczonych podczas soboru, konfliktami gnębiącymi ówczesne zachodnie chrześcijaństwo, jak i świadomością sytuacji związanej z popularnością Husa w ojczyźnie. Sobór nie chciał dopuścić do narastania sprzeciwu wobec Kościoła. Dlatego też postanowił uniknąć wszelkich elementów, które mogłyby sprzyjać ideowemu wykorzystaniu śmierci Husa. Ota Halama zauważa, że „za potenciálního českého národního mučedníka [...] považovali Jana Husa nejprve sami jeho kati a to hned po provedené poprave”⁶.

Problematyczne stawały się kwestie upamiętnienia osoby Husa. Pamiętanie sytuuje się bowiem, jak zauważa Phillip Haberkern, w centrum procesu uznawania świętości⁷. Odwołuje się tym samym do kategorii *memoria* (‘pamięć’) obecnej w myśli świętego Augustyna. W jego pismach pojawia się przede wszystkim *memoria sui* (‘samowiedza’) oraz *memoria Dei* (‘uprzytomnienie sobie Boga’)⁸. Pamięć należy do jednego z triadycznych zespołów aktów duszy; jako samowiedza wspólnie z inteligencją (*intelligentia*) i wolą (*voluntas*) tworzy najbliższy Bogu obraz duszy. W takim ujęciu pozbawienie pamięci jest nie tylko odebraniem jednej ze zdolności poznawczych, lecz także uniemożliwieniem funkcjonowania jako obraz Boga. Inspirowana filozofią platońską myśl świętego Augustyna zakłada w tym wypadku analogię między jednostką a zbiorowością. Tym samym efekt pozbawiania pamięci działa analogicznie w przypadku społeczności.

Ponadto funkcjonowanie kultu świętych oparte jest na następujących elementach: wzorcowym życiu chrześcijańskim, śmierci w obronie wiary, istnieniu relikwii i wstawiennictwie skutkującym cudami. Wiedza o nieuchronności śmierci oznaczała zgodę na zaistnienie drugiego z warunków powstania kultu. Władze soborowe, przy swoim negatywnym stanowisku względem samego Husa, miały

⁴ Petrus de Mladoniovicz z Mladoňovic, *Relatio de Magistro Johanne Hus*, [w:] *Fontes Rerum Bohemicarum*, t. 8, oprac. V. Novotný, Praha 1932, s. 119.

⁵ Termin „czeska reformacja” odnosi się do działań dążących do naprawy stanu moralnego Kościoła, które rozgrywały się na terytorium Królestwa Czech. Początki sięgają panowania Wacława IV i są związane na przykład z działalnością Jana Milicza z Kromieżyra, koniec zaś z bitwą na Białej Górze. Zob. M. Nodl, *Česká reformace*, [w:] *Umění české reformace (1380–1620)*, red. K. Horníčková, M. Šroněk, Praha 2010, s. 17–43.

⁶ O. Halama, *Svatý Jan Hus: Stručný přehled projevů domácí úcty k českému mučedníku v letech 1415–1620*, Praha 2015, s. 15.

⁷ P. Haberkern, *Iron and fire: The vehicles of memory in fifteenth-century Bohemia*, [w:] *Bohemian Reformation and Religious Practice*, t. 9, oprac. Z. V. David, D. R. Holton, Praha 2014, s. 139–140.

⁸ M. A. Krąpiec, Z. J. Zdybicka, *Augustyn. Myśl filozoficzna*, [w:] *Powszechna encyklopedia filozofii*, s. 6, <http://www.ptta.pl/pef/pdf/a/augustyn.pdf> [dostęp: 27.08.2017].

wiedzę na temat mechanizmów kreowania świętego i związanego z nim kultu. Zrozumiałe staje się dążenie do minimalizowania niebezpieczeństwa powstania kultu i redukcji czynników tworzących kult. Przy egzekucji starano się ograniczyć powstanie przesłanek zaistnienia kultu. Po spaleniu i dogaśnięciu stosu starannie zebrano wszelkie pozostałości z niego, by znaleźć możliwie wszystkie organiczne szczątki Husa. Następnie zebrano je w jednym naczyniu i wysypano w wody Jeziora Bodeńskiego i Renu. W ten sposób zabezpieczono możliwość istnienia relikwii z ciała Husa, założenie jakiegokolwiek formy pochówkowej z nim związanej oraz powstanie wokół tegoż miejsca ośrodka kultowego. Eneaszy Sylwiusz Piccolomini wspomina o ludziach, którzy nie mogąc zyskać innych świadectw męczeństwa mistrza, zabrali pięćdziesiąt ziem z miejsca egzekucji i przywieźli ją do Pragi jako relikwię⁹. Zdarzenie to nie musiało mieć miejsca. Samo jednak użycie takiego pomysłu stanowi świadectwo obaw związanych z powstaniem kultu Husa.

Problem owej kaźni wykroczył poza samą egzekucję, jej prawny i teologiczny wymiar. Okrutna i bolesna śmierć nie stanowiła wyjątku w średniowiecznym repertuarze kary najwyższej. Praski mistrz, a właściwie obaj prascy mistrzowie, nie był też jedynym człowiekiem, który poniósł najwyższą konsekwencję za głoszenie poglądów nieprzychylnych elitom władzy — w tym wypadku krytykowania hierarchii kościelnej. Dla późniejszej interpretacji wysoce problematyczna staje się kwestia pamiętania o pojedynczej śmierci czy też połączeniu ich z sobą. Męczeństwo obu mistrzów zyskuje bowiem w literaturze husyckiej inny wymiar niż sama śmierć Husa.

Jan Hus umiera w Konstancji samotnie. W jego śmierci starano się dopatrzeć podobieństwa do śmierci Jezusa. Męczeńska śmierć Husa jest więc aktem chrześcijańskiej pobożności, w którym wierny konsekwentnie podąża, aż do samego końca, za Zbawcą. Amedeo Molnár całą koncepcję *imitatio Christi* uznaje za podstawowy element budujący wiarę Husa¹⁰. Wyjaśnienie to może dobrze tłumaczyć postawę samego Husa, przede wszystkim jego determinację w trwaniu przy swoich, krytycznych wobec kościelnych hierarchii poglądach, nawet za cenę własnego życia. Indywidualną pobożność wraz z jej najbardziej heroicznymi rysami oraz najbardziej nawet charyzmatycznym wpływem trudno jednak przekładać na zachowania zbiorowe. W tym wypadku postawa pobożności Husa wpływała zapewne na uświęcenie jego osoby, czy może raczej postawy, w oczach zwolenników, lecz jednocześnie nie stała się jedyną i wyczerpującą przyczyną tegoż uświęcenia.

Innym, równie ważnym czynnikiem stało się narastające pragnienie posiadania lokalnego świętego, które można było zauważyć w Czechach już w połowie XIV wieku. Funkcjonował wprowadzić kult rodzimych świętych (święta Ludmiła, święty Wacław i święty Wojciech), ale wszyscy oni byli związani z okresem

⁹ Eneaszy Sylwiusz Piccolomini, *Historia Bohemica...*, s. 136.

¹⁰ A. Molnár, *Husovo odvolání ke Kristu*, [w:] *Husův sborník. Soubor prací k 550. výročí M. Jana Husa*, oprac. R. Říčan, M. Flegl, Praha 1966, s. 73–83.

formowania się państwowości i chrześcijaństwa w Czechach. Od czasów ich kanonizacji oraz zbudowania kultu wokół nich upłynęły cztery stulecia, podczas których zmianie uległy zarówno panująca dynastia, jak i wzorce osobowe czy pobożnościowe.

Potrzeba posiadania nowego świętego ze szczególną mocą narastała przede wszystkim w Pradze. Halama zauważa, że próby wprowadzenia takiej postaci obejmowały pierwotnie osoby arcybiskupów praskich: Arnoszta z Pardubic i Jana z Jenštejnu¹¹. Ludową popularnością cieszyli się również tak zwani trzej młodzieńcy, którzy zginęli 11 lipca 1412 roku podczas zamieszek związanych ze sprzeciwem wobec sprzedaży odpustów. Śmierć Jana, Marcina i Staszka znana jest ze *Starych latopisów czeskich*. W zachowanych wariantach tekstu pojawia się opis tego wydarzenia¹². Leżące w celi ciała nieznana z imienia kobieta okryła białym płótnem, które stosunkowo szybko pokryło się plamami krwi. Po pewnym czasie zwłoki przeprowadzono do Kaplicy Betlejemskiej. Kondukt złożony z przedstawicieli i przedstawicielek wszystkich stanów prowadził mistrz Jan z Jiczyna, który śpiewał antyfonę *Isti sunt sancti*. Ciało złożono w kaplicy, a już w następną niedzielę po owym zdarzeniu Hus w kazaniu tłumaczył wiernym sens tego, w czym przynajmniej część z nich uczestniczyła. Podkreślił w nim, że niewinna śmierć powinna dla wiernych stanowić przypomnienie, aby pod grozą wszelkich mąk nie dali się odciągnąć od prawa bożego i spełniania przykazań. Słowa te miały profetyczny względem samego kaznodziei wydźwięk. W wydarzeniach z lipca 1412 roku równie ważną jak słowa homilii rolę odegrały obrazy. Przede wszystkim przywołane przedstawienie: ciała przykryte białym płótnem, które z wolna zaczyna zabarwiać się krwią. W swoim objaśnieniu Hus odwołał się przede wszystkim do widzenia świętego Jana: „Rzekłem mu: Panie mój, ty wiesz. A on rzekł do mnie: To są ci, którzy przychodzą z wielkiego ucisku i wyprali szaty swoje, i wybielili je we krwi Baranka” (Obj 7, 14)¹³. To silnie uplastycznione porównanie młodzieńców oparte na przywodzącej do paradoksu opozycji „zbrukanego” a zarazem „czystego” wyjaśniało większości nieznaną łaciny wiernych słowa wykonywanej pieśni, jak i jej eschatologiczny kontekst. Dodatkowo wzmacniało przeżyte przez nich doświadczenie, a jego głównych, niemych bohaterów zbliżało do statusu świętości. Warunki wyjściowe, czyli nagła śmierć poniesiona w obronie wiary, zostały spełnione. Umacniało je także przeżycie związane z uczestnictwem w kondukcji oraz kazanie Husa. Z perspektywy trzech lat okazało się jednak, że lipcowe wydarzenia staromiejskie przyćmiły śmierć samego Husa.

Obawy soboru związane z możliwością powstania kultu Jana Husa szybko zaczęły się sprawdzać. W oświadczeniu Uniwersytetu Praskiego z września 1415

¹¹ O. Halama, *Svatý Jan Hus...*, s. 11.

¹² Zarys przebiegu tych zdarzeń podają za *Staři letopisové čeští od roku 1378 do 1527, čili Pokračování v kronikách Přibíka Pulkawy a Benesse z Hořovic, z rukopisů starých* wydane, [w:] *Scriptorium Rerum Bohemicarum*, t. 3, oprac. F. Palacký, Praha 1829, s. 15–19.

¹³ *Biblia to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Warszawa [b.r.w.].

roku, powstałym właściwie dwa miesiące po jego śmierci, pojawiają się zwroty w rodzaju „svatá paměť”, co może oczywiście stanowić formułę wyrażania się o zmarłych¹⁴. Nie znajduje się ona z kolei w piśmie protestacyjnym czeskiego i morawskiego rycerstwa w sprawie egzekucji — mimo że stracony jest w nim przedstawiany w superlatywach, które również nie powinny budzić zastrzeżeń odnośnie do jakości jego chrześcijaństwa¹⁵, to jednak nie pojawiają się tu sformułowania w rodzaju „święta pamięć”. Oba pisma powstały w zbliżonym czasie: *List...* datowany jest na 2 września, a *Oświadczenie...* na 11.

Wydaje się mało prawdopodobne, by postawy związane z uczczeniem pamięci ewoluowały tak szybko; raczej są one wyrazem uprzedniej świadomości poszczególnych środowisk. Reakcja uniwersytecka była w większym stopniu skierowana na czczenie dobrej pamięci o zmarłym ze względu na bliskość środowiska. Rok później egzekucja mistrza Hieronima z Pragi uzupełniła obraz oczekiwania i nadziei: „Smrt Husova alter ego doplnila v představách českých milíčovců počet dvou znovu přišlých starozakonných proroku Eliáše a Henocha”¹⁶. Do apokaliptycznej pary ostatnich proroków nurty husyckie będą się w przyszłości odwoływać, przekazując w owych, najczęściej homiletycznych, odniesieniach szczególnie sposób kultuwowania pamięci o Husie¹⁷.

W ramach przedstawianego tutaj zagadnienia na odnotowanie zasługuje środowiskowe i regionalne zróżnicowanie pamięci i sposobu postrzegania Husa w kontekście jego własnej śmierci, a także późniejszego męczeństwa Hieronima. Panowie i rycerstwo Czech i Moraw postrzegało Husa jako obrońcę języka i ojczyzny, prawowierne go chrześcijanina (w domyśle katolika), który padł ofiarą złamania obietnicy senioralnej. Istotna dla tej grupy jest śmierć samego mistrza Jana i to w znacznej mierze traktowana jako naruszenie feudalnego ładu opartego na przysiędze i wzajemnych zobowiązaniach między seniorem a wasalami. Sytuacja, w jakiej został postawiony Hus, jest — poza wszelkimi kwestiami wyznaniowymi — również niebezpiecznym precedensem w relacji senior–wasale. Dodatkowo

¹⁴ *Osvědčení pražské univerzity*, [w:] *Husitské manifesty*, oprac. A. Molnar, Praha 1986, s. 53–54.

¹⁵ Autorzy stwierdzają w nim jednoznacznie, że mistrz Jan Hus był do tego człowiekiem dobrym, sprawiedliwym i pobożnym, oraz dodają, iż wiernie głosił bożą naukę Starego i Nowego Testamentu, w zgodzie z interpretacjami świętych nauczycieli. Zob. *Stížný list české a moravské šlechty proti upálení Mistra Jana Husa*, [w:] *Husitské manifesty...*, s. 46. Najnowsze omówienie okoliczności powstania dokumentu zachowanego do naszych czasów w jedynym egzemplarzu przynosi praca P. Čornej, A. Knápek, L. Macek, *Stížný list české a moravské šlechty proti upálení Mistra Jana Husa*, Praha 2015.

¹⁶ O. Halama, *Svatý Jan Hus...*, s. 15.

¹⁷ Specyficzny charakter ujęcia owej problematyki wykracza poza ramy niniejszego wprowadzenia. Szczegółowego przedstawienia i rozwinięcia owych wątków podjęli się ostatnimi czasy Pavlina Cevrmanová oraz Vít Hlinka. Zob. P. Cevrmanová, *Čechy na konci věků: Apokalyptické myšlení a vize husitské doby*, Praha 2013; V. Hlinka, *Erunt duo luminaria. „Restitutio” a jeho apokalyptičtí vyslanci ve františkánské a husitské perspektívě*, Olomouc 2013, niepublikowana rozprawa doktorska, https://theses.cz/id/80ahyw/VT_HLINKA_DISERTACE.pdf [dostęp: 11.05.2018].

znaczna część uboższego rycerstwa była żywo zainteresowana osłabieniem pozycji Kościoła w Czechach, nawet jeśli nie ze względu na motywacje religijne, to z dbałości o własny interes związany ze zwalczaniem największego feudała, czyli możliwością częściowego przejmowania dóbr kościelnych¹⁸. Pozostałe środowiska mocniej akcentowały religijne wątki związane z wydarzeniami w Konstancji, tym bardziej że w ich interpretacjach ważną rolę odgrywała również śmierć Hieronima. Można wręcz zaryzykować tezę, że bez drugiego procesu w Konstancji kaźń Husa mogła się okazać jednym z wielu aktów na scenie religijnych zmagających między średniowieczną ortodoksją a heterodoksją. Obaj męczennicy stają się natomiast pożądanym obiektem realizacji pragnień żywych u przedstawicieli czeskiej reformacji. Widoczny podział terytorialny pozwala zaś na wyodrębnienie Pragi oraz Czech południowych. W swoistej kolebce husytyzmu¹⁹ oddolne w hierarchii kościelnej głosy prohusyckie były słyszalne już w 1416 roku. Z okolic Sezimova Ústí pochodzą informacje o kaznodziejach, którzy od czci odsądzali księży przeciwnych Husowi. Podobno twierdzili też, że sam Hus jest dla chrześcijaństwa bardziej zasłużony niż święci Piotr i Paweł, którzy służyli Kościołowi tylko cieleśnie, podczas gdy Hus służył również, a właściwie przede wszystkim, duchowo²⁰. Natomiast w 1418 roku przed sądem kościelnym w Pisku postawiono księdza Jana. Głównym punktem oskarżenia sformułowanego przeciw niemu było to, że podczas sprawowanych przez siebie obrzędów, w prowadzonych modlitwach wspominał o świętych Janie Husie i Hieronimie z Pragi²¹.

Sytuacja na południu Czech znana jest z niewielkich zachowanych wzmianek. Trudno orzec, czy tworzą one zwarty przekaz pewnej tradycji pamiętania o śmierci Husa czy raczej bogatą mozaikę różnorodnych lokalnych opowieści. Zapewne wszystkie one zapośredniczone były w Pradze, czy to przez kontakty z praskim środowiskiem studenckim, czy też poprzez pozyskiwanie wieści nadchodzących ze stolicy. Jak przebiegała wymiana myśli między nimi? Tego nie wiadomo. Funkcjonowanie pamięci o wydarzeniach w Konstancji opieramy wyłącznie na zapisanych formułach wiedzy. Możliwe, że jest to jedyna dostępna forma korzystania z owych formuł wiedzy, prawdopodobnie jednak niewyczerpująca. Zarzut taki formułuje Marek Prejs wobec prac nad pamięcią prowadzonych przez Frances A. Yates i przedstawionych w *Sztuce pamięci*²². Twierdzi bowiem, że:

To, co wiemy, zawdzięczamy piśmienności. Tego, czego piśmienność nie utrzymała, możemy się jedynie domyślać, a i to tylko wyławiając pewne relikty, pośrednie znaki, które się gdzieś w piśmienności zawieruszyły. Nie można zatem mieć znakomitej badaczce za złe, że nie chciała się zagłębiać w hipotezy i zajęła się tylko tym, co można naukowo udokumentować.

¹⁸ Por. J. Macek, *Tábor v husitském revolučním hnutí*, t. 1, Praha 1956, s. 176.

¹⁹ Rozumianej przede wszystkim jako miejsce pochodzenia Jana Husa czy Jana Žižki.

²⁰ J. Macek, *Ktož jsú boží bojovníci*, Praha 1951, s. 32.

²¹ J. Macek, *K počátkům táborství v Písku*, „Jihočeský sborník historický” 1953, nr 22, s. 113–128.

²² F. A. Yates, *The Art of Memory*, London 1966; wyd. polskie: *eadem*, *Sztuka pamięci*, przeł. W. Radwański, Warszawa 1977.

Wypada mieć jedynie pewien żal, iż dla owej drugiej fazy zjawiska — w dodatku wtórnej, bo głównym sposobem „składowania” wiedzy było już wtedy zapisywanie tekstów — otóż dla tego wszystkiego przyjęła Yates szumne i zobowiązujące określenie „sztuka pamięci”, jakby to, co przedstawiła, było sednem całego zjawiska, a nie jego peryferią²³.

Rozpowszechnianie pamięci o Husie i jego śmierci musiało dokonywać się dwutorowo: zarówno za pomocą form literackich, jak i ustnych nauk. Przypadek Czech południowych pozwala zakładać, że reprodukcja pamięci odbywała się tutaj poprzez słowo mówione. Na nim bowiem musiała się opierać działalność lokalnych kaznodziejów, którzy już wkrótce będą prowadzić górskie pielgrzymki w chiliastycznym porywie 1419 roku, by potem stać się taboryckimi księżmi.

Główne zasługi dla funkcjonowania pamięci o Janie Husie położył w Pradze mistrz Jakubek ze Strzibra (Jakoubek ze Stříbra). Nie wiadomo wprawdzie, kiedy dokładnie wygłosił pierwsze z kazań poświęconych czczeniu pamięci Husa, ale można zakładać na podstawie zarówno bliskości relacji Husa i Jakubka, jak i zainicjowania przez niego udzielania świeckim komunii pod dwiema postaciami, że poświęcona pamięci mistrza Jana działalność kaznodziejska odgrywała szczególną rolę w społecznościach zwolenników czeskiej reformacji. Prawdopodobnie pierwsze kazanie odnoszące się do upamiętniania praskich mistrzów wygłosił już 6 lipca 1416 roku, wkrótce po napłynięciu do Pragi doniesień o śmierci Hieronima²⁴. Przybliżył wówczas w Kaplicy Betlejemskiej homilię poświęconą osobom „nowych męczenników mistrza Jana Husa i mistrza Hieronima”²⁵. Jakubek w tym kazaniu wyraźnie ukazywał szczególnie mocny, w kontekście Husa podkreślany, męczeński wymiar śmierci podobnej do kaźni Jezusa. To analogia widoczna w procesie wyszydzenia, w którym głowę mistrza Jana zwieńczono papierową koroną (*coronatus corona papirea*)²⁶ z tańczącymi diabłami i napisem: „Jan Hus herezjarcha”, mająca przypominać słuchaczom, że Jezus Chrystus również został ukoronowany w celu wyszydzenia. Kazanie oparł na perykopie „Błogosławieni, którzy cierpią prześladowanie z powodu sprawiedliwości, albowiem ich jest Królestwo Niebios” (Mt 5, 10)²⁷. Przedstawia w nim Husa jako kogoś, kto poniósł śmierć za Ewangelię (*propter evangelium Christi*), a w swoim cierpieniu zrównał się z innymi męczennikami prześladowanymi z tegoż powodu (*propter Christum et suum evangelium*)²⁸. Odwoływał się więc do tradycyjnych

²³ M. Prejs, *Oralność i mnemonika. Późny barok w kulturze polskiej*, Warszawa 2009, s. 8.

²⁴ O. Halama, *Svatý Jan Hus...*, s. 16–17.

²⁵ Jakoubek ze Stříbra, *Sermo habitus in Bethlehem in memoriam novorum martyrum M. Johannis Hus et M. Hieronymi*, [w:] *Fontes Rerum Bohemicarum*, oprac. V. Novotný, t. 8, Praha 1932, s. 231–242.

²⁶ *Ibidem*, s. 240. Procesom współczesnego budowania pamięci w połączeniu z kreowaniem turystycznych pamiątek można zawdzięczać to, że repliki rzeczony korony można nabyć w sklepiu przy Muzeum Husyckim w Taborze (Husitské muzeum v Táboře).

²⁷ O. Halama, *Biblical pericopes for the Feast of Jan Hus*, [w:] *The Bohemian Reformation and Religious Practic...*, s. 173–184.

²⁸ Jakoubek ze Stříbra, *Kázání na paměť nových mučedníků*, [w:] *Výbor z české literatury doby husitské*, oprac. B. Havránek, J. Hrabák, J. Daňhelka, Praha 1963, s. 234–235.

mechanizmów zyskiwania świętości: wierności Chrystusowi (tutaj tożsamemu z Ewangelią) i śmierci w obronie wiary.

Jakubek poprzez wygłoszenie 6 lipca 1416 roku homilii ku czci Husa i Hieronima dokonał czegoś więcej niż zrealizowanie kaznodziejskiej oraz przyjacielskiej posługi. Zapoczątkował formowanie się pamięci o obu męczennikach, zwłaszcza o Husie. Wydarzenia w Konstancji stały się dzięki temu zarówno przedmiotem odniesienia dla współczesnych, jak i przeszłością znaczącą dla kolejnych husytów²⁹. Dokonało się też wówczas osadzenie obchodów rocznicy śmierci Husa jako wydarzenia konstytutywnego głównie dla społeczności utrakwistycznej.

Bibliografia

- Assmann A., *Przestrzenie pamięci. Formy i przemiany pamięci kulturowej*, przeł. P. Przybyła, [w:] *Pamięć zbiorowa i kulturowa. Współczesna perspektywa niemiecka*, red. M. Saryusz-Wolska, Kraków 2009.
- Assmann J., *Pamięć kulturowa. Pismo, zapamiętywanie i polityczna tożsamość w cywilizacjach starożytnych*, przeł. A. Kryczyńska-Pham, Warszawa 2008.
- Biblia, *to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Warszawa [b.r.w.].
- Cevrmanová P., *Čechy na konci věků: Apokalyptické myšlení a vize husitské doby*, Praha 2013.
- Čornej P., Knápek A., Macek L., *Stížný list české a moravské šlechty proti upálení Mistra Jana Husa*, Praha 2015.
- Haberkern P., *Iron and fire: The vehicles of memory in fifteenth-century Bohemia*, [w:] *Bohemian Reformation and Religious Practice*, t. 9, oprac. Z. V. David, D. R. Holton, Praha 2014.
- Halama O., *Biblical pericopes for the Feast of Jan Hus*, [w:] *The Bohemian Reformation and Religious Practice*, t. 9, oprac. Z. V. David, D. R. Holton, Praha 2014.
- Halama O., *Svatý Jan Hus: Stručný přehled projevů domácí úcty k českému mučedníku v letech 1415–1620*, Praha 2015.
- Hlinka V., *Erunt duo luminaria. „Restitutio” a jeho apokalyptičtí vyslanci ve františkánské a husitské perspektivě*, Olomouc 2013, niepublikowana rozprawa doktorska, https://theses.cz/id/80ahyw/VT_HLINKA_DISERTACE.pdf.
- Jakubek ze Stříbra, *Kázání na paměť nových mučedníků*, [w:] *Výbor z české literatury doby husitské*, oprac. B. Havránek, J. Hrabák, J. Daňhelka, Praha 1963.
- Jakubek ze Stříbra, *Sermo habitus in Bethlehem in memoriam novorum martyrum M. Johannis Hus et M. Hieronymi*, [w:] *Fontes Rerum Bohemicarum*, t. 8, oprac. V. Novotný, Praha 1932.
- Krapiec M. A., Zdybicka Z. J., *Augustyn. Myśl filozoficzna*, [w:] *Powszechna encyklopedia filozofii*, <http://www.ptta.pl/pef/pdf/a/augustyn.pdf>.
- Macek J., *K počátkům táborství v Písku*, „Jihočeský sborník historický” 1953, nr 22.
- Macek J., *Ktož jsú boží bojovníci*, Praha 1951.
- Macek J., *Tábor v husitském revolučním hnutí*, t. 1, Praha 1956.
- Molnar A., *Husovo odvolání ke Kristu*, [w:] *Husův sborník. Soubor prací k 550. výročí M. Jana Husa*, oprac. R. Říčan, M. Flegl, Praha 1966.
- Nodl M., *Česká reformace*, [w:] *Umění české reformace (1380–1620)*, red. K. Horníčková, M. Šroňák, Praha 2010.
- Osvědčení pražské univerzity*, [w:] *Husitské manifesty*, oprac. A. Molnar, Praha 1986.

²⁹ J. Assmann, *Pamięć kulturowa. Pismo, zapamiętywanie i polityczna tożsamość w cywilizacjach starożytnych*, przeł. A. Kryczyńska-Pham, Warszawa 2008, s. 47.

- Piccolomini Eneaszy Sylwiusz, *Historia Bohemica*, [w:] *Fontes Rerum Bohemicarum*, t. 7, oprac. J. Emler, Praha [b.r.w.].
- Piotr z Mladoňovic, *Relatio de Magistro Johanne Hus*, [w:] *Fontes Rerum Bohemicarum*, t. 8, oprac. V. Novotný, Praha 1932.
- Prejs M., *Oralność i mnemonika. Późny barok w kulturze polskiej*, Warszawa 2009.
- Staří letopisové čeští od roku 1378 do 1527, čili Pokračování v kronikách Přibíka Pulkawy a Benešse z Hořovic, z rukopisů starých* wydane, [w:] *Scriptorum Rerum Bohemicarum*, t. 3, oprac. F. Palacký, Praha 1829.
- Stížný list české a moravské šlechty proti upálení Mistra Jana Husa*, [w:] *Husitské manifesty*, oprac. A. Molnár, Praha 1986.
- Yates F. A., *Sztuka pamięci*, przeł. W. Radwański, Warszawa 1977.

The death of Jan Hus and the beginning of cultural memory

Summary

This contribution focuses on the death of Jan Hus and its role in the forming of the Hussite Movement. Paying tribute to Hus, by preaching and hymn-singing, was not only the beginning of the unofficial cult of “saint Jan Hus”, but also of Hussite cultural memory.

Keywords: Jan Hus, Jacob of Mies, cultural memory, memory, martyrdom

Smrt Jana Husa a začátky kulturní paměti

Obsah

Tento příspěvek se zaměřuje na smrt Jana Husa a jeho roli při formování husitismu. Uctívání Mistra Jana kázáním a zpěvem bylo nejen počátkem neoficiálního kultu „svatého Jana Husa“, ale i husitské kulturní paměti.

Klíčová slova: Jan Hus, Jakoubek ze Stříbra, kulturní paměť, paměť, mučednictví